

Розділ 1

Маркетинг інновацій

УДК 94 (100) + 316.32/.334 (091)

Телетов Олександр Сергійович,
д.е.н., професор кафедри маркетингу та УІД Сумського державного університету

ІННОВАТИКА ТА РОЗВИТОК ЛЮДСТВА: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Розглянуто ретроспективу розвитку технічних та соціальних інновацій у світі, роль країн-лідерів та місце постсоціалістичних країн, зокрема України, у них. Підтверджено, що поодинокі вижити в умовах сучасної глобалізованої економіки дуже проблематично. Висловлено гіпотезу можливого переходу людства до нового якісного стану суспільства вже найближчим часом.

Ключові слова: історично-інноваційний розвиток, історично-інноваційні перспективи, соціальні інновації, технічні інновації, маркетингова інноваційна діяльність, глобалізація світової економіки.

Постановка проблеми. Події останнього двадцятиріччя (розпад соціалістичної системи господарювання, світовий тероризм, глобалізація економіки, масштабні протести значної частини населення різних країн, різкі коливання курсів світових валют) на відміну від еволюційної п'ятдесятирічної пори після Другої світової війни різко змінили стан людства головним чином завдяки інноваційним змінам складових його розвитку. Після воєн у Сербії, Іраку, Афганістані, а особливо ще триваючої війни в Лівії стає зрозумілим зростаючий ступінь політико-економічної участі США і Європи в так званих «веснах: «празька», «варшавська», «берлінська», «грузинська» і, нарешті, «арабська», що чомусь близько пов'язані з великими та малими економічними кризами. Все частіше згадуються чергові ознаки можливої третьої світової війни, кінця світу, датований за календарем майя 2012 роком, активності Сонця та парадну планету тощо. Чи можливо з'ясувати, яким напрямом найближчим часом ітиме розвиток людства, зокрема в галузі економіки, і чи зможе Україна, з огляду на існуючі реалії, знайти в ньому гідне місце.

Метою та завданням статті є з'ясування принципів взаємного впливу технічних та соціально-економічних інновацій на основі ретроспективного аналізу історичного розвитку суспільства, теорії маркетингу, глобалізації міжнародної економіки, останніх подій у світі та двадцятирічного існування України як незалежної держави.

Викладення основного матеріалу. Вересень поточного року характеризувався у світі відомостями про дві трагічні події: десятиріччя теракту в США та загибель ярославської хокейної команди «Локомотив» у авіакатастрофі. Їхнє порівняння певною мірою дає підстави до переосмислення критеріїв інноваційно-організаційного, інноваційно-технічного та інноваційно-економічного розвитку тих чи інших країн. Хоч

із сутністю теракту навіть через десять років ще далеко не все зрозуміло, а телетрансляції першої половини вересня, крім нових емоцій, нічого для поняття того, що відбулося, не додали, всі бачили політико-економічний характер дії, які спричинили Сполучені Штати за його наслідками. Так, на сьогодні вже зрозуміло, що США під надуманим приводом розпочали агресію щодо Афганістану, чим увели його ще в більші злидні та в суцільне вирощування та продаж населенням наркотичних речовин (останнім часом обсяги збільшилися в 40 разів, хоч на словах Сполучені Штати борються з ними, а насправді сприяють поширенню наркотичних засобів в усі, крім США, країни світу); Ірану – нібито там виготовляється ядерна зброя (реальною ж причиною була дешева нафта, що коштує на виході з країни всього кілька доларів за барель); Лівію – оскільки тут після націоналізації англійської та американської нафтових компаній «Бритіш петролеум» і «Банкер Хант» відповідно змогли одержувати середню заробітну плату в освіті та охороні здоров'я не менше \$ 1000, а допомога з безробіття у Лівії становила \$ 700 (діючий український професор вищої школи чи лікар вищої категорії можуть про таке тільки мріяти) і яка є ледь не єдиною країною світу яка, давала гідну роботу українським медикам, інженерам тощо. Як виявилось, «американці» погано знають мусульманський світ, думаючи, що в Іраку або Лівії, як у деяких інших економічно експлуатованих Сполученими Штатами країнах, кинуться працювати за їхні мізерні долари. І, щоб примусити до цього, потрібно бомбардувати відповідні території цих держав.

Тобто стан економіки країн «золотого мільярда» під час світової економічної кризи 2008-2011 рр. різко погіршився, внаслідок чого політика неокolonіалізму як система нерівних економічних і політичних відносин країн «золотого мільярда» і країн третього світу завершується. Тому Франція, Італія, Велика Британія та інші підтримують, а то й прямо запроваджують силові методи боротьби за світові ресурси, формуючи в людства думку, що природні енергетичні ресурси – це надбання всіх, а кому вони потрібніші – мають їх більше використовувати. Тим більше, що теракти у Лондоні, Мадриді та розстріл молодих людей у Норвегії немовби їх виправдовує.

Дійсно, можна грішити на світову кризу, на прийняття до Євросоюзу держав із слабкою однобоко розвиненою економікою – Греції, Ісландії, Португалії. І це буде правильно, адже причини такого політико-економічного стану цих європейських країн у їхній слабкій інноваційності. Думаю, мало хто з нас пригадає грецькі, ісландські, португальські товари – лише деякі корисні копалини, туризм, танок сіртакі та футбольний клуб «Порто». Згадані ж «організаційні інновації» США якраз і спрямовані на подолання власної економічної кризи, хоч і в такий варварський спосіб. Російська вереснева трагедія (це після того як пасажирський літак цього року загинув серед річки Волги), економічний стан якої набагато більше схожий на український порівняно з іншими державами, висвітлила проблеми, про які в науковому світі йшлося останні двадцять років. На сьогодні соціально-економічну діяльність цих двох країн, на яких трималася економіка всього Радянського Союзу, можна сміливо назвати антиінноваційною. Росія, наприклад, до двох останніх трагедій йшла два десятиліття. За цей час аналогічних аварій з різних причин було багато, але два останні випадки 2011 року цілком підтвердили, що причина одна – фізичне старіння літаків, пароплавів тощо. Посилаючись на основні положення загальної теорії систем [1], ми розуміємо спільні риси фізичних, біологічних, економічних та соціальних. Так, у біологічних системах чомусь ніхто не пропонує виконати роботу 30-річного чоловіка 90-річному дідуся, навпаки, останньому дають пенсію й дякують за те, що він дожив до такого

віку. Так чому ж ми вважаємо, що технічні вироби із певним терміном фізичного старіння мають функціонувати, набагато його перевершуючи. Літаки літають більше двадцяти років і потрапляють в аварії з великою кількістю жертв, тролейбуси їздять по тридцять років (улітку моя сім'я подорожувала чотири рази трасою «Сімферополь - Алушта - Ялта», два з яких мали невелику, а один – серйозну аварію з викликом відповідної служби), а пароплави взагалі плавають, поки не потонуть.

Існує напівжартівливий вираз: «Що б вчені не винайшли – виходить зброя» і найзначніші випереджаючі впроваджені в життя наукові відкриття відбулися саме в цій галузі: вогнепальна зброя набагато випередила вдосконалення знарядь праці, спорудження фортець – помешкань для проживання людей, ядерна зброя – будівництво атомних електростанцій. Із країн постсоціалістичного простору зосереджуємо увагу саме на Україні та Росії, бо це – країни з колись із третім та другим ядерним потенціалом у світі. Більшість науково-дослідних та проектних інститутів нової техніки розташовувалися саме тут. Усі інші 13 республік колишнього СРСР разом мали економічний потенціал, що приблизно дорівнював економічному потенціалу України й був втричі меншим за російський. На сьогодні Україна не тільки вибита з десятки найрозвиненіших країн світу за економічним потенціалом (як відомо, за щорічними обсягами виробленої продукції була восьмою), а й займає досить скромне місце серед колишніх радянських республік. Чому, адже в розмовах кінця 80-х років минулого століття, йшлося про те, що нібито ми всіх годуємо, хоч у автора на той час була відповідь: «Давайте підрахуємо, що ми можемо віддати, і зрозуміємо, чи одержимо на це – все, що нам потрібно, від інших республік СРСР?». Покажемо, чому на сьогодні таким країнам значно легше. Війни та локальні конфлікти там закінчилися (як, наприклад, у Молдові), економіка стабілізувалася, хоч рівень життя, наприклад у Прибалтиці, не порівняти з аналогічним рівнем життя в Киргизстані. Туркменістан живе за рахунок видобутку газу, на що свого часу «працював» увесь Радянський Союз; Азербайджан – нафти (для цих двох країн із кількома мільйонами населення експорту цих корисних копалин повністю вистачає для необхідного життя протягом багатьох років). Узбекистан, який у складі СРСР претендував на лідерство в Середній Азії в основному за рахунок бавовни, яку постачав в усі інші республіки Радянського Союзу, разом із Таджикистаном живе гастарбайтерством у Росії (переважно в Москві). Грузія пішла шляхом організації туризму та курортів здебільшого для тих азійських країн, проти яких вводять міжнародні санкції США та К⁰ (наприклад, Іран); Вірменія фактично стала країною із кустарним виробництвом, до якої йдуть «невеличкі» інвестиції від двох конкуруючих діаспор – Росії та США.

Тому в контексті світового розвитку, на нашу думку, зараз необхідно дослідити питання взаємодії матеріальної та духовної складових взагалі й на сьогодні зокрема (наприклад, всесвітні інформаційні мережі докорінно змінили світ й останні виступи протестів населення в Африці, Близькому Сході та Європі певною мірою організовувалися через Інтернет). Проаналізувавши результати цих досліджень, ми зможемо, *по-перше*, знайти сьогоднішні оптимальні пропорції буття, *по-друге*, зрозуміти, як можуть такі, як Україна, країни, знайти своє місце у світовій глобалізованій економіці.

Послідовник великого німецького філософа-ідеаліста Г.В.Ф. Гегеля К. Ясперс за визначальні виділяв такі духовні чинники (етапи) в еволюції людства: *доісторичний*, у якому сформувалися загальні витоки людства; *період великих культур Стародавнього Світу*, де закладалися духовні основи людської цивілізації; *«осьовий час»* – період

зародження великих (світових) релігій сучасності – християнської, буддистської, ісламської; період розвитку *науки і техніки*, що започаткував нинішній розвиток людства в його єдності та взаємозалежності [2, с. 10]. Останній етап і зумовив сучасну глобалізацію світової економіки, що на сьогодні має значні вигоди країн «золотого мільярда» і підлеглий, другорядний стан інших країн.

З іншого боку, найузагальненішим підходом у класифікації суспільств виділяється така послідовність розвитку: 1) суспільства, що живуть збиранням та мисливством; 2) садівницькі; 3) аграрні; 4) індустріальні; 5) інформаційно-технологічні [2, с. 10]. Аналізуючи поняття інноваційності з погляду розвитку людини розумної (*homo sapiens*), можна зробити такі узагальнення. Соціальне буття *суспільств*, що жили сотню (чи сотні, оскільки сучасні дослідження вчених не дають на це запитання однозначної відповіді) тисяч років *збиранням та мисливством*, було побудоване на основі племінних (родових) стосунків. У тих племен були вожді, але структури влади не існували, інноваційна діяльність велася несумірно мляво порівняно з тривалістю життя людини, протягом життя якої спостерігати ті чи інші нововведення було неможливо, й життя одного покоління від іншого майже нічим не відрізнялося.

Місцем зародження *садівницьких суспільств* вважаються Близький Схід та Китай, і виникли вони близько десяти-двадцяти тисяч років тому, коли стало можливим стихійне збирання замінити стабільним садівництвом, зокрема використовуючи рабську працю. Певні зміни виникли й у політичному устрої, виділилося, як мінімум, два суспільних прошарки – верхівка племені (клану, роду) й усі інші. Але регламентацію як їх стосунків, так і певну організаційну та технічну інноваційність теж протягом одного покоління простежити було практично неможливо. Цей устрій, як прогресивніший за попередній, існував до 2-3 тисячоліття до нашої ери, тобто до економічного зміцнення першого *аграрного суспільства* в Стародавньому Єгипті, де вперше у світі почала ефективно застосовуватися тяглова сила тварин, використовувалися складні знаряддя праці та технології (ще досі не розкриті склад і технологія виробництва фарб), унаслідок використання дешевої робочої сили з'явилися значні надлишки продукції, що дали змогу розвивати ремесла, будувати міста і відділити купецтво як професійну діяльність. Як соціальна інноватика тут зародилася державність, письменність, упроваджено грошовий обмін замість натурального. Потрібно зауважити, що на той час ця соціальна інноваційність стосувалася лише окремих країн, більшість же жила в умовах першого та другого устроїв суспільств. 2-4 тис. років тому при тодішньому рівні технологій, транспортних засобів тощо економічно незалежною могла бути країна з населенням у декілька мільйонів людей. За приклад у різні періоди можуть служити стародавні Єгипет, Індія, Китай, Пелопоннеський союз [3].

Аграрний устрій існував до VI століття нашої ери, хоча послуговуючись принципами загальної теорії систем [1, с. 42], його зрілість і насичення припадають на I–IV століття першого тисячоліття. Взагалі середні віки за всіма показниками випадають із системи поступового розвитку суспільства. Так, кількість населення Землі практично не змінилася і більше ніж за тисячу років (50-60 поколінь) зросла лише в півтора рази: рівень науки й демократії Стародавньої Греції, масштаби будівництва Єгипту, рівні управління державою та розвиток мистецтв у Римській імперії тощо в середні віки не було перевершено. Відбулося це головним чином внаслідок загальновідомого «великого переселення народів», що фактично було диктатом так званих «степняків» над мешканцями міст, відтак відбулася децентралізація населення (осідлі народи шукали порятунку в сільській місцевості ближче до дикої природи), де

Розділ 1 Маркетинг інновацій

теж ставали легкою здобиччю епідемії, хрестових походів, інквізиції тощо. Військова техніка, як зазначалося вище, найінноваційніша галузь протягом усієї історії людства, не тільки практично не змінилася протягом 8 сторіч між двома найпотужнішими нашествиями кочових народів – Аттили, що у V столітті поєднав племена гунів, сарматів та германців і створив імперію від Волги до Рейну, та Чингіз-хана, який разом зі своїми нащадками захопив території від Китаю до Східної Європи, а й явно відставала від аналогічних інновацій VI століття до н.е.-IV століття н.е., наприклад, від славнозвісних стінобитних машин, що застосовувалися в Римській імперії. Загальноекономічна теорія цей середньовічний тисячолітній застій пояснює низьким рівнем розвитку виробничих сил та значною залежністю людини від природи, (наприклад, поганий врожай призводив до злиднів, голоду, смерті тощо).

Відповідно до табл. 1 на сьогодні нас цікавлять період розвитку науки і техніки та індустріальні й інформаційно-технологічні суспільства.

Таблиця 1 – Історично-інноваційний розвиток людства

№	Назва укладу за класифікацією	Історичні періоди розвитку			Населення	
		Пріоритетне існування	Час реалізації	Термін переходу до наступного	Кількість, млн осіб	Принцип розселення
1	Збирання та мисливство	Від 40 тис. р. до н.е.	Близько 30 тис. років	Початок стародавнього світу	До 10	Децентрализоване розселення людей
2	Садівницькі	До 3 тис. р. до н.е.	Близько 8 тис. років	Розквіт стародавньої цивілізації	50	
3	Аграрні	XX до н.е.-XVI ст. н.е.	Близько 2,5 тис. років	Відкриття Америки	400	Централізація зайнятого населення
4	Індустріальні	XVII-перша пол. XX ст.	300–350 років	Друга світова війна	3000	
5	Інформаційно-технологічні	Сер. XX ст.-2000 р.	Приблизно 60 років	Теракт 11 вересня 2001 р.	Наближається до 7000	Децентралізація розселення, виробництва ін.
6	Глобалізація економіки	2001-2010 рр.	Десятиріччя	Світова криза		
7	Глобальна нестабільність	2011-2012 рр.	Два роки	Події кінця 2012 року		

Примітка. Період з V до XV століть нашої ери (середні віки) виключено із узагальнення, як неефективний в інноваційному плані: децентралізація розселення населення, практичне припинення його зростання тощо.

Спробуємо розібратися в подальшому утворенні індустріального та інформаційно-технологічного укладів. Як відомо, провідними у світі країнами в цей період вважалися: Голландія XVI-XVII століть, Велика Британія XVIII-XIX століть, США у XX-XXI століттях. Цьому сприяли відповідно для першої країни – розвиток флоту й капіталістичні відносини у торгівлі як із країнами Європи, так й іншими, всупереч, наприклад, Іспанії, яка так і залишилася в полоні феодальних відносин зі своїми колоніями; для другої – яка вже до середини XIX століття мала розвинені металургійну, вугільну, текстильну промисловості – освоєння територій і перехід на нові джерела

енергії, для третьої – виникнення індивідуальних швидкісних засобів пересування та передачі інформації на відстань. Ні філософські, наукові й культурні інновації Стародавньої Греції, ні завойовницькі інновації Португалії свого часу не переросли в організаційні, соціальні тощо. Це не дало змоги хоч якось розвивати технічні інновації й призвело згадані країни під час світової 2008-2011 років кризи до можливого дефолту.

Якщо на початок ХХ століття умовно економічно незалежними можна вважати країни із населенням в 40-50 мільйонів людей: США, Велику Британію та Францію з колоніями, Австро-Угорську та Російську імперії, Італію, Німеччину, Японію та Китай, то через сто років такою умовою стало населення у 400-500 мільйонів, стосунки між якими більш спрощені, ніж з іншими країнами світу. Це число не чиясь ідеологічна вигадка, а постійно обговорюваний у світовій науці факт. Причина саме в глобалізації економіки, в умовах якої конкурентоспроможність визначається розмірами контрольованого цим утворенням ринку (сукупності потенційних споживачів вироблюваних товарів). За меншого населення неможливо зібрати «незалежні» матеріально-технічну базу та потенціал наукових та інженерних кадрів, спроможний забезпечити можливість створення високих технологій, накопичити інвестиційний ресурс для реалізації великих проектів, неможливо сформувати бюджет, здатний створити й оснастити ефективні збройні сили, утримувати якісні освіти, охорону здоров'я та систему соціального захисту. Раніше за інших для забезпечення залежності від США та Китаю це зрозуміла Європа: створення Євросоюзу, єдиної валюти, безмитна доставка вантажів та безвізовий режим пересування людей на першому етапі були явно позитивними.

У [4, с. 72–75] показано, що в індустріальних та інформаційно-технологічних суспільствах предмети інновацій розвиваються як *еволюційно* – розвиток за результатами поступових змін, що накопичуються та призводять до якісних зрушень у розвитку науки, техніки, особистості, суспільства та живої природи, так і *стрибокподібно* (за результатами революційних винаходів, організаційних збурень, соціальних революцій тощо) – докорінні якісні зміни, стрибкоподібний перехід у розвитку пізнання (науки та техніки), природного явища та суспільства. Здебільшого інновації в будь-якій діяльності людини носять комплексний характер, поєднуючи в собі стрибкоподібні та еволюційні інновації. Можна вважати інноваційним стрибком і потужний розвиток маркетингу, який зараз усе більше і більше вважають філософією економіки після великої депресії 30-х років минулого століття (до цього, за оцінкою більшості вчених-економістів, маркетинг як наука вже існував 70-80 років), що спричинило бурхливу інноваційну еволюцію всієї ринкової економіки з виникненням фундаментальних соціально-економічних понять: соціально-етичного маркетингу – як на сьогодні найвищої мети маркетингової діяльності та й, певним чином, світової мережі Інтернет, який би без комерційної складової (нав'язливої реклами, відповідної торгівлі тощо) не мав би такого всесвітнього успіху та піраміди потреб за А. Маслоу (трикутника Маслоу, піраміди Маслоу тощо), відповідно до якої задоволення найелементарніших потреб зумовлює виникнення нових [5, с. 104-113]. На сьогодні піраміду Маслоу вивчають і філософія, і психологія, і менеджмент, і маркетинг, і багато з відображених у ній за ієрархією потреб реалізуються за допомогою інноваційної діяльності. Як відомо, потреби нижчих рівнів не зникають, вони, принаймні для цивілізованих країн, стабілізуються, приймаються як належне й люди згадують про них, коли щось розладнується: черги в магазинах, нестача тих чи інших послуг населенню, зміни принципів обміну валюти у відповідних установах тощо. Приблизно те саме

Розділ 1 Маркетинг інновацій

відбувалося й з історичними укладами розвитку, що вступають у конфлікт між собою. Досі на Крайній Півночі, у тропічній Африці та Південній Америці існують племена, що живуть за першим укладом, а в інших збереглися ознаки всіх укладів не тільки як хобі (садівництво, збирання) чи розваги (мисливство), а й фрагменти інших укладів: бажання зробити самостійні винаходи тощо (рис. 1).

Тобто саме індустріальні суспільства призвели до започаткування та розвитку *маркетингу* – загальної методології ринкової діяльності того чи іншого суб'єкта економіки, орієнтованої на споживача.

Принципи конфліктів	Історичні соціально-економічні уклади					Кризи внаслідок інноватики	
Цивілізаційний	Інформаційно-технологічні		Індустріальні	Аграрні	Садівництво	Збір мис.	?
Конфлікт соціальних систем	Інформаційно-технологічні	Індустріальні	Аграрні		Садівницькі	Збір мис.	Спровокована віртуалізацією світу
Конфлікт між країнами	Індустріальні		Аграрні		Садівницькі	Збір мис.	Криза, спровокована суперечностями маркетингу
Конфлікт між правителями	Аграрні			Садівницькі	Збір та мис.		Криза кастовості
	Садівницькі		Збирання та мисливства				Криза рабства
	Суспільства збирання та мисливства						Структуризація суспільства

Рисунок 1 – Трансформація соціально-економічних укладів у міру розвитку людства відповідно до конфліктів, що виникали протягом історії

Можна простежити цікаве явище, що людина, яка була елементом першого укладу й могла індивідуально щось вполювати чи зібрати, в умовах сучасних інформаційних технологій маючи доступ до світової комп'ютерної мережі, з одного боку, може взагалі не користуватись історичним надбанням людства (книги, туристичні подорожі тощо), а з іншого – практично не має можливості вийти за межі глобалізованої економіки. Наприклад, за вступу до СОТ аграрний сектор економіки України одержав такі квоти, що всі експортопридатні сільськогосподарські виробництва країни обмежені в експорті, а перейти на квоти, дозволені СОТ, – практично неможливо, оскільки в Україні вони не вироблялися в комерційно рентабельних обсягах. Так, Україну обмежують у квотах зерна та птиці, але дають змогу експортувати баранину, хоч обсяги розведення овець на Україні в цілому завжди були незначними. Тобто так само, як і в інших галузях, пропонується розвивати не те, де є певний досвід, успіхи або принаймні мінімальне відставання, а те, на що потрібно витратити значні кошти, в перший період дотувати з бюджету держави без упевненості, що в подальшому від цього буде якась користь. В умовах глобалізованої економіки зрозуміти такий підхід можна в основному тому, що в СОТ вже склалися не тільки сталі канали розподілу, а й певні партнерські стосунки.

Тепер розглянемо інновації як процес творчої діяльності людей, яка викликає виникнення й забезпечення організацією функціонування й удосконалення численних наукових, виробничих та соціальних інституцій, що виступають потужним механізмом прогресивного розвитку суспільства, яке поступово стає ...сукупністю різноманітних

способів взаємодії й форм об'єднання людей, у яких виражається їх всебічна взаємна залежність і досягається оптимальне сполучення головних потреб. Глибоке усвідомлення особистістю, соціальними групами потреб стає «внутрішніми інтересами, служать збуджувальними мотивами для цілеспрямованих дій» [2, с. 10].

Сучасні маркетингові тенденції розвитку ринкових умов щодо споживчих потреб просуваються в напрямку випередження морального старіння виробу перед фізичним і тому дають змогу таким країнам, як Китай, виробляти дешеві, не дуже якісні й недовгого використання товари. Все це в душі індокитайських фанерних будівель та китайських ліхтариків. Нічого страшного в тому, що дитячі іграшки існують 2-3 роки, а то й декілька місяців, і не потрібно туди закладати десятирічний запас міцності. Навіщо чоловічий чи, тим більше, жіночий костюм виробляти з якісного міцного матеріалу, якщо мода змінюється щорічно? Фотоапарати радянської доби вищого класу («Зеніт», «Київ»), середнього класу (ФЕД), школярські («Смена», «Любитель») морально не старіли і могли ефективно використовуватися протягом 30-40 років. За останні ж двадцять років ми маємо такі піки оновлення цих товарів за принципом фізичної дії: до 70-х років минулого століття – зазначені апарати (пам'ятаю, як мене осаджували у 1979 році в Софії, щоб придбати мій власний «Зенит-Е» Красногорського оптико-механічного заводу); до 90-х років – «Полароїд» (відразу ж після експозиції можна було одержати фото); до 2000-х років – так звана «мільниця»; до 2010 р. – цифровий фотоапарат першого покоління; з 2011 р. – цифровий фотоапарат другого покоління. Але у підсумку виявилось, що вже «... і ширпотреб, і техніка, і навіть продукти на українських прилавках чи не суцільно китайські...» [3].

Тепер розглянемо суспільство з урахуванням історико-культурних чинників та змін, що відбуваються у духовній сфері. Західні соціологи [6] пропонують такі основні умови, яким має відповідати великий соціальний організм: 1) постійна територія (як, правило, країна у визначених державних кордонах – це основа соціального простору); 2) поповнення чи зростання населення головним чином за рахунок підвищення народжуваності, а не імміграції; 3) достатній розвиток місцевої культури для задоволення основних суспільних потреб; 4) політична незалежність; 5) економічна незалежність – можливість самозабезпечення вироблюваними промисловими та сільськогосподарськими продуктами або можливість оплачувати їх імпорт (оскільки ми розглядаємо внутрішній соціальний організм окремої країни, то експортопридатність не розглядаємо). Саме завдяки цим, а також деяким якісним характеристикам суспільства, як-от соціальній структурі, внутрішній та зовнішній інтегрованості, менталітету, рівню стабільності, схильності до саморегуляції та здатності до саморозвитку, суспільство є системою, що забезпечує життєдіяльність і взаємозв'язок людей між собою.

З іншого боку, за останні 20-30 років, час життя одного покоління, у світі відбулися події, що докорінним чином змінили ситуацію в житті людства. Головним, що змінилося в житті останнього покоління, є впевненість у переході до інформаційно-технологічного суспільства, тобто створення віртуального світу, в якому можна існувати, не виходячи з дому, сидячи за екраном комп'ютера. Віртуальний світ з п'ятого етапу еволюції, за вищенаведеною класифікацією, аналогічний релігії, яка інтенсивно супроводжувала другий та третій етапи. Зрозуміло, що відставання як окремої людини та деякої спільноти, так і країни в цілому від тих чи інших нововведень накладає відбиток як на стан звичайної свідомості людини, так і всього суспільства. Науково-технічні інновації, що оволоділи світом за останні десятиріччя, за життя попереднього покоління вважались ознакою високого добробуту. Тому не можна плутати автомобіль,

Розділ 1 Маркетинг інновацій

комп'ютер, телефон із соціальними інноваціями: безкоштовним медичним обслуговуванням, можливістю одержати безплатну освіту, елементарне житло тощо, які останнім часом в Україні тільки деградують.

Спробуємо відповідно до табл. 2 порівняти Україну й Росію з основними групами країн світу й визначити перспективи їх подальшого розвитку.

Таблиця 2 – Сучасний соціально-економічний стан основних груп країн світу

№	Найменування показника	Групи країн або їх типових представників для порівняння					
		США і Канада	Європа	Україна, Росія	Китай та Індія	Мусульманські країни	Латинська Америка та Африка
1	Зростання населення за рахунок народжуваності, а не імміграції	–	–	–	+	+	+
2	Наявність специфічної культури	?	+	+	+	+	?
3	Забезпеченість промисловою продукцією	+/-	+/-	+/-	-/+	–	–
4	Забезпеченість сільсько-господарськими продуктами	+	–	+	+	+	+
5	Можливість оплачувати імпорт	+	+	–	?	–	–
6	Рівень стабільності	+	+	–	–	–	–
7	Схильність до саморегуляції	+	+	+/-	-/+	–	–
8	Здатність до саморозвитку	+	+	+/-	-/+	–	–

Примітка. Зазначене не дані, а загальні тенденції, які можна формалізувати за бальною оцінкою таким чином: «+» – «існує» (1 бал), «–» – «не існує» (0), «+/-» – «зменшується» (0,5), «-/+» – «збільшується» (0,5), «?» – «важко відповісти» (0,5).

Таким чином, можна характеризувати сьогоденну схильність до інноваційності основних груп країн світу: США і Канада – 6; країни Європи – 5,5; Китай та Індія – 5; Україна, Росія – 3,5; мусульманські країни – 3; країни Латинської Америка та Африки – 2,5. Впадає в очі наближення Китаю до економічно розвинених країн світу. Так, ще десять років тому українські товари разом із російськими на рівних конкурували із польськими, турецькими та китайськими аналогічними продуктами. На сьогодні ж на наших прилавках практично залишилася тільки аналогічна продукція з Китаю. Наприклад, у славнозвісної торгівельної мережі магазинів FOXTROT серед 40-50 різновидів фенів для волосся, – у наявності тільки китайські. Тобто можна спрогнозувати, що найближчим часом саме Китай стане економічно, хоч до «соціальності» йому ще далеко, провідною світовою країною. У 70-ті роки ХХ століття на таку роль міг почати претендувати Радянський Союз, але всупереч тодішньому технічно-інноваційному розвитку завадив застій у соціальній інноваційності, так само як і Франція, досить потужна країна за останній півторастолітній період, так і не наздогнала Велику Британію, відстаючи від її соціальних інновацій більше ніж на півтора століття (1789 р. – 1620 р. = 169 р.), хоч в XVII ст. і значно випереджала останню за час правління славнозвісного «короля-сонця» протягом трьох чвертей століття. На сьогодні причин такого потужного економічного розвитку Китаю три: 1) ефективне використання в промисловості країни технічних інновацій; 2) вмиле їх

відділення від соціальних (СРСР, який пережив час адміністративно-планової економіки, хоч і виходив з неї з набагато більшим на той час потенціалом, усе-таки не зміг свого часу ще «сильною рукою» впровадити відповідні реформи, що вдалося соціалістичному Китаю); 3) китайців узагалі просто багато (на сьогодні більше ніж 1,5 мільярда осіб), тому вони повністю й захопили слабо – розвинені ринки дитячих іграшок, побутової техніки тощо, зокрема України і Росії. Ще 25-30 років тому азійські країни від Іраку до Індокитаю тільки й вивозили з Радянського Союзу електричні плитки й бритви, праски, сантехніку тощо, які повністю домінували на українському ринку. Все це цілком зрозуміло. Якщо поєднати кількість населення всіх чотирьох країн (Україна, Росія, Польща, Туреччина), товари широкого вжитку яких ще десятиріччя тому приблизно за рівними частками позиціонували на відповідних українських ринках, то буде трішки більше 250 мільйонів, які аж ніяк не порівняти із вже згаданими китайськими півтора мільярдами.

Непоправного й тим більш образливого для України, Росії, інших країн СНД у цьому нічого немає. Японія, яка за рівнем життя стояла ближче до США, соціальною політикою – до СРСР, а скрупульозністю – до Китаю, так і не стала другою «економічною» державою світу.

Глобалізована економіка торкнулася багатьох розвинених країн. Наприклад, США, які вдало вийшли зі світової економічної кризи 30-х років минулого століття, що для інших цивілізованих країн закінчилася спустошливою Другою світовою війною, а в середині минулого століття були законодавцем мод чи не з усіх існуючих галузей промисловості, нині значно втратили позиції з електроніки, певною мірою посунуті з автомобілебудування, пошиття традиційних джинсів винесена за межі країни тощо. Із другої потужної світової кризи 70-х років минулого століття світ вийшов гідно – гельсінськими угодами про непорушність кордонів. Сьогоднішня криза, що почалася у другій половині 2008 року й практично щоденно викликає протестні настрої в більшості країн, від яких залежить соціально-економічний розвиток світу, все більше підтверджує теорію циклічності розвитку світової економіки, значною мірою пов'язаною із демографічними змінами та психологією як окремої людини, так і тих чи інших соціальних груп. За цією теорією пік підсилених загальноінноваційним розвитком світу економічних, соціальних та, як їх наслідок, політичних суперечностей має припасти на кінець 2012 року. Більшість уже згаданих чинників, а також передбачені політичні події, наприклад, дуже неоднозначні вибори в Росії й США (та й українські вибори до Верховної Ради, замішані на славнозвісних судових процесах, які мали всесвітній резонанс) свідчать про перспективу переходу світу до нового якісного стану, що може бути як негативним (на кшталт Другої світової війни), так і позитивним (гельсінських угод). Для позитивного виходу світу необхідно запровадити соціально-економічні інновації, які б оптимально влаштували всіх, максимально знімаючи цивілізаційні, політичні, майнові та інші суперечності, загострені останнім часом, у тому числі й завдяки інтенсифікації впровадження технічних інновацій.

Що ж чекає Україну, яка в економіці значно втратила за два останні десятиріччя, й певно, лише металургія, залишає обсяги виробництва 20-30 річної давнини. Найнеприємнішим у цьому процесі є те, що на сьогодні легше купити за кордоном якийсь інноваційний виріб, вузол, блок чи агрегат, який раніше вироблявся вітчизняною промисловістю, що підвищує економічну залежність від цих країн. Для аналогічної ілюстрації із соціальних інновацій найтипівшим прикладом стає на думку різко зростаюча останнім часом кількість футболістів-іноземців, які грають за провідні

українські клуби. Це особливо прикро, що за останні п'ять років, тобто після визначення, що фінальна частина європейського футбольного чемпіонату проходитиме в Україні та Польщі, здавалося, головною передтурнірною метою має бути клубна підготовка провідних футболістів до національної збірної. Зрозуміло, що власникам клубів і тренерам конче потрібна перемога у престижних турнірах «вже сьогодні», тому й кількість іноземних футболістів у провідних клубах лише збільшується і в сезоні 2011-2012 рр. становить: «Динамо» (Київ) – 17, «Шахтар» (Донецьк) – 15, «Металіст» (Харків) – 14, «Карпати» (Львів) – 13, «Металург» (Донецьк) – 12 [7]. Через це і гра збірної України нас задовольнити не може (її гравці, зазвичай, або не грають постійно в основному складі своєї команди, або грають у відверто слабких клубах), а в клубних міжнародних турнірах обмежень кількості «легіонерів» узагалі немає. Природно, що кількість українських футболістів у іноземних клубах останнім часом усе зменшується. Чим не яскрава модель глобалізації світового господарства та результату вступу до СОТ: наявна відповідність аналогій економічної і соціальної систем.

Що ж має робити Україна за такою ситуації, адже вступивши до СОТ, Україна остаточно вписалася у циклічні явища, які відбуваються у світовій економіці? Простежити, як це позначилося на трьох загальних ринках: товарів широкого вжитку, товарів промислового призначення та товарів одиничного виробництва. Цілком зрозуміло, що на сьогодні серйозно конкурувати з Китаєм товарами широкого вжитку, а особливо повсякденного попиту не тільки Україні з Росією, а й навіть Європейським державам та США з Канадою здається неможливим. Але деякі складні технічні товари широкого вжитку та товари промислового призначення з використанням інноваційного розвитку виробляти цілком можливо, і певні паростки цього вже є. В Сумській області – це, наприклад, перетворення вагоноремонтної та авіаційної техніки конотопських заводів відповідно на вагоно- та авіаційнобудівний, реанімація Сумського інституту хімдобрив і пігментів після входження ВО «Хімпром» у всеукраїнську холдингову галузеву компанію тощо. Тим більше, що Україна здатна експортувати деякі види енергії, матеріалів та різні сільськогосподарські продукти, незалежно від того, що на сьогодні СОТ нав'язала просто кабальні умови експорту. Не можна повторювати помилку 2008 року, коли в Україні зібрано добрий врожай зернових, але збалансувати економіку за рахунок збільшення експорту так і не вдалося й світова криза позначилася на населенні країни чи не найбільше в Європі. Цьогорічний врожай зернових теж значно перевищує середній. Тому конче необхідно використати це максимальним чином. Саме додаткові надходження і можна вкласти в розвиток сільськогосподарської техніки, що все-таки дешевша за імпорту, придбання якої для малих та середніх сільських господарств практично неможливе. Певну роль тут має зіграти і кластеризація, яку організувати в аграрному секторі значно легше, ніж у промисловості [8]. Реалізація наведеного може поживити інноваційну діяльність у сфері розробки та виробництва товарів промислового призначення, в тому числі виробничо-технічної продукції. Отже, інноваційна діяльність в Україні головним чином має йти шляхом поновлення підприємств-виробників продукції промислового призначення, що найближчим часом мають позитивно вплинути на розвиток аграрного сектора, транспортних перевезень тощо. Є й надія, що внаслідок того, що Україна значно втратила під час першої хвилі економічної кризи 2008-2009 років, пік суперечностей 2012 року на Україні позначиться менше.

Висновки та напрямки подальших досліджень. За всю історію розвитку людства інноваційність за принципом дії можна поділити на технічну і соціальну, а за

термінами впровадження – на поступову та стрибкоподібну. Оскільки розвиток історичних укладів людства збігається в 2012 році, не виключено, що людське суспільство стає на порозі чергового переходу до іншого якісного стану в своєму розвитку, що підтверджується значним скороченням часу технічних та соціальних інновацій та деякими іншими чинниками. В умовах суперечностей глобалізованої економіки, економічних криз та політичних подій у світі Україна має спочатку збалансувати внутрішньо орієнтовану економіку на базі інноваційно-технологічного принципу розвитку з нестабільною міжнародною, поки що пов'язаною з експортом матеріалів та продуктів аграрного сектору.

1. Мигович І.І. Марксизм для всіх / І.І. Мигович. – К. : Бізнесполіграф, 2001. – 464 с.
2. Телетов О.С. Маркетинг продукції виробничо-технічного призначення: монографія. – Суми: Вид-во СумДУ, 2002. – 231 с.
3. Кургинян С. Российско-украинские отношения – от ситуативной прагматики к полноценной стратегии. [Электронный ресурс] / С. Кургинян. – Режим доступа: <http://kurginyan.ru/publ.shtml?cmd=art&theme=12&auth=&id=2316>
4. Телетов О.С. Суперечності в сучасному інноваційному середовищі / О.С. Телетов // Механізм стратегічного управління інноваційним розвитком : монографія ; за заг. ред. О.А. Біловодської. – Суми : Університетська книга, 2010. – С. 67-82.
5. Телетов О.С. Маркетингові дослідження : [навчальний посібник для ВНЗ] / О.С. Телетов. – Київ : Знання України, 2010. – 299 с.
6. Смелзер Н. Социология / Н. Смелзер. – М., 1994. – С. 84-85.
7. Байдюк Е. Есть ли будущее у молодых украинских футболистов / Е. Байдюк // Коммунист. – 2011. – № 78 (1429). – 28 сентября. – С. 4.
8. Телетов О.С. Маркетингове забезпечення кластеризації економіки на регіональному рівні / О.С. Телетов // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – №1. – С. 176-184.

А.С. Телетов

Инноватика и развитие человечества: история и современность

Рассмотрена ретроспектива развития технических и социальных инноваций в мире, роль стран-лидеров и место постсоциалистических стран, в частности Украины, в них. Подтверждено, что поодиночке выжить в условиях современной глобализированной экономики крайне проблематично. Высказана гипотеза возможного перехода человечества к новому качественному состоянию уже в ближайшее время.

Ключевые слова: исторически-инновационное развитие, исторически-инновационные перспективы, социальные инновации, технические инновации, маркетинговая инновационная деятельность, глобализация мировой экономики.

A.S. Teletov

Innovate and development of mankind: the history and modernity

There are considered retrospective of development technical and social innovations in the world, the role of countries-leaders and the place of postsocialistic countries, in particular Ukraine, in them. It is confirmed that surviving alone in conditions of the modern global economy is extremely problematic. The hypothesis of possible transition of mankind to the new qualitative condition already in a near future is offered.

Keywords: historical-innovate development, historical-innovate prospects, social innovations, technical innovations, marketing innovate activity, global world economy.

Отримано 20.10.2011 р.